

กระบวนการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” ตามหลักพุทธสันติวิธี ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ*

The Participatory Process of “BOWON” (Village, Temple, Government Agency) Power Based on Buddhist Peaceful Means in Developing Sikuk Temple as the Buddhist Tourist Attraction

¹สิตา จุลวานิช และ ขันทอง วัฒนประดิษฐ์

¹Sita Chulvanich and Khantong Wattnapradith

¹บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: pookclassic9698@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” ตามหลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาวัดสีกุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) การร่วมสะท้อนคิดด้วยกิจกรรม (AAR) กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 25 รูป/คน วิเคราะห์และสรุปผลข้อมูลแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า

วัดสีกุกมีปัจจัยพื้นฐานแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธได้ โดยต้องอาศัยนักวิจัยร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่นร่วมเป็นแกนนำ และนำหลักพุทธสันติวิธี ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม และสาราณียธรรม มาบูรณาการผ่านการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) การสร้างความตระหนักรู้เปิดใจรับฟัง ร่วมแสดงความคิดเห็น 2) ร่วมค้นหาโอกาส ปรับปรุงและพัฒนา 3) จุดพลังสร้างการมีส่วนร่วมจากบุคลากรในวัด 4) เตรียมความพร้อมปฏิบัติตามแผนด้วยการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ 2 ครั้ง โดย ครั้งที่ 1 เปิดพื้นที่ขยายเครือข่าย และเตรียมความพร้อมเป็นแหล่งท่องเที่ยว ครั้งที่ 2 สานต่อความร่วมมือสร้างพลังการมีส่วนร่วม ผลจากกระบวนการ วัดสีกุกได้รับการพัฒนาและขยายเครือข่ายจากพลัง “บวร” โดยมีวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน มาร่วมขับเคลื่อนวัดสีกุกให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นต่อไป และผลการขับเคลื่อนของพลัง “บวร” คือวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งความสุขทั้งภายนอกและภายใน สร้างรายได้เกิดเศรษฐกิจชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และวัดได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน องค์ความรู้จากงานวิจัย คือ SIKUK โมเดล

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; พลัง “บวร”; พุทธสันติวิธี; แหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ

Abstract

This research article aims to create and present the participatory process of “BOWON” (Village, Temple, Government Agency) Power based on Buddhist Peaceful means in

Developing Sikuk temple as the Buddhist tourist attraction. The study used a participatory action research methodology. The research tools included an in-depth interview, participatory observation, group discussion, an appreciative Interaction Commitment technique (AIC), and an After-Action-Review technique (AAR). The target groups participating in the activity involved 30 monks/person. Data were analyzed and inductively summarized. From the study, the following results are found:

Sikuk temple has fundamentals showing its potential to be developed into a Buddhist tourist attraction. This relies on the cooperation of researcher and local researcher as a leader with an application of the Buddhist peaceful means namely: *Aparihāṇiyadhamma* (conditions of welfare) and *Sāraṇīyadhamma* (states of conciliation). This Buddhist doctrine can be integrated with participatory action activities which consist of 1) Raising awareness through listening and expressing ideas; 2) Seeking opportunities and analyzing problems; 3) Creating power through the participation of people within the temple; 4) Preparing to implement the plan with 2 times of Appreciative Interaction Commitment (AIC) technique. The first time is to expand the network and prepare to become a tourist attraction, while the second time is to collaborate for empowering participation. The result of process reveals that Sikuk temple has been developed and expanded based on the power of "BOWON" with the participation of temples, communities, government agencies, and private sectors in driving Sikuk temple as a tourism center that can connect to other tourist attractions. The results of "BOWON" power is that temple has become a place of both inner and outer happiness where people can generate income for the community economy and feel local pride. Moreover, the temple will be developed sustainably. A body of knowledge is called SIKUK model.

Keywords: Participation; "BOWON" Power; Buddhist Peaceful Means; Buddhist Tourist Attraction

บทนำ

ในอดีตนอกจากวัดจะเป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนาที่เป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์-สามเณร วัดยังเป็นที่พึ่งของชุมชนทางใจและทางกาย เป็นศูนย์รวมการศึกษา เป็นศูนย์กลางของการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นสถานสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือประกอบศาสนกิจทางศาสนา และยังเป็นแหล่งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แต่เมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีเข้ามา การรับเอาการเรียนรู้ตามแนวตะวันตก ทำให้คนไทยห่างเหินจากวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ มักจะเลยไม่ใส่ใจกับการเข้าวัด ทำบุญ ไหว้พระ ฟังธรรม แม้แต่ในวันสำคัญทางศาสนา จากปัญหาคนไทยห่างไกลจากวัดจึงเริ่มมียุทธศาสตร์หนึ่งในการดึงผู้คนให้หันกลับเข้าวัด มาใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ นั่นก็คือการใช้การท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยววิถีพุทธ (Autthawuttikul, Sungrugsa and Lakananulak, 2017) ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาปี พ.ศ. 2557 ของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมอีกด้วย อีกทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดยังเป็นไปเพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม ก่อให้เกิดรายได้ทั้งกับวัดเองและชุมชนโดยรอบ ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น มี

นักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปวัด เพื่อชมความงามทางสถาปัตยกรรม และร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งการไปปฏิบัติธรรม (Phrakhru Sutadhambhani, Phra honda Vatasatto, and Jatuphum, 2020)

ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีวัดเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวจำเป็นต้องศึกษาและวางแผนทางพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชนมิฉะนั้นอาจนำไปให้เกิดประเด็นความขัดแย้งและสร้างผลกระทบที่เกิดจากวัด ฉะนั้นวัด ชุมชน และภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันดำเนินการอย่างเหมาะสม (Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) et al., 2013) ดังเสียงสะท้อนถึงมุมมองของการพัฒนาวัดป่าสาละวันจังหวัดนครราชสีมาเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ ว่าพระภิกษุอยากให้ชาวบ้านชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือวัด ชุมชนควรมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในวัด ให้ความร่วมมือในการจัดการ (Kamdee, 2017) กล่าวได้ว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ เอกชน ตลอดจนจนถึงสถานศึกษาล้วนแล้วส่งผลต่อการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธที่จรรโลงศรัทธาชาวพุทธสอดคล้องกับ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉมและคณะ ที่กล่าวว่า หากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการที่ชุมชนเป็นเจ้าของหรือเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการท่องเที่ยวและ ตัดสินใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว ต้องมีการจัดการเครือข่ายแบบพหุภาคีซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการที่อาศัยความร่วมมือของเครือข่ายชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ ทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายที่เข้าร่วม (Maesee Kritsana Raksachom, 2017)

กล่าวได้ว่าการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธแท้จริงคือ เพื่อดึงดูดให้ประชาชนเข้าวัดมากขึ้น ทั้งนี้การพัฒนาวัดไม่ควรปล่อยให้เป็นการละเลยของเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุสงฆ์ภายในวัดอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นวัดเอง ชุมชน หรือภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นการดำเนินการในลักษณะ 3 ประสาน คือ “บวร” ซึ่งประกอบด้วย “บ” บ้าน (ชุมชน) “ว” วัด และ “ร” หน่วยงานภาครัฐ มาเป็นกลไกและแกนกลางในการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับเมื่อคราวที่มีการประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 1 ตุลาคม 2562 โดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหลักร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นำหลักการ “บวร : บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ/รัฐ” (Royal Thai Government, 2019) ซึ่งถือเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของคนไทย ไปขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้มีสำนักรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ ให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจสนับสนุนการดำเนินงาน รวมทั้งร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ สู้สังคมคุณธรรมที่มีความรักสามัคคี มั่นคง มั่งคั่ง อย่างยั่งยืน

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงปรารถนาที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา โดยมีกรอบการศึกษาที่ได้จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานอกเหนือจากการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ “บวร” แล้ว ยังต้องมีสันติวิธีเป็นพื้นฐาน หรืออีกนัยหนึ่งคือ หลักพุทธสันติวิธี เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจและสร้างเสริมรักสามัคคีในชุมชน โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาคือ วัดสีสุก ตำบลน้ำเต้า อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นอีกหนึ่งวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งศาสนสถาน ศาสนบุคคล และประวัติศาสตร์ แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากวัดและชุมชนยังขาดกลไกสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมที่ต้องอาศัยการศึกษาวิจัยมาเป็นส่วนช่วยขับเคลื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสะท้อนผล

ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อพัฒนาและสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนและเครือข่ายโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจ ซึ่งจะสร้างประโยชน์ให้กับทั้งวัด ชุมชนและสังคมได้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อสร้างและนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของ “พลัง” บวร ตามหลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนา วัด สึกุให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ดำเนินการวิจัยตามแนวคิดของ Kemmis, and McTaggart (1988) โดยกำหนดวิธีการวิจัยเป็น 2 ระยะ คือ 1) ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น 2) ขั้นการปฏิบัติการตามแผน PAOR 4 ขั้นตอนหลัก คือ การวางแผน (Planning), การปฏิบัติตามแผน (Action), การสังเกตการณ์ (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) นำไปสู่ขั้นการสรุปผลการศึกษา และมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและเข้าร่วมเวทีเสวนา 4 กลุ่ม ประกอบด้วย ชุมชน วัด หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวรวม 25 รูป/คน โดยมีกระบวนการดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น

1.1) ศึกษาทบทวนเนื้อหาแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยววิถีพุทธ จาก ตำรา งานวิจัย เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการค้นคว้าสารนิเทศในอินเทอร์เน็ตและค้นคว้าหลักธรรมตามหลักพุทธสันติวิธีเรื่องหลักสารานิยธรรม 6 และอปธานิยธรรม 7

1.2) สร้างและตรวจสอบเครื่องมือที่ได้จากกรอบแนวคิด โดยเครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาวัดสึกุเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ ปัจจัยที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนา รวมทั้งความคาดหวังของประชากรในพื้นที่ โดยเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน และ จริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ ได้รับการอนุมัติการทำ จริยธรรมในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลข ข้อเสนอการวิจัย ว.147/2564

1.3) ศึกษาถอดบทเรียนพื้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยววิถีพุทธ 3 แห่งคือวัดวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ที่มีประวัติศาสตร์เรื่องเล่าของวัด วัดท่าการ้อง มีจุดขาย คือการจัดการวัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย โดยนำเรื่องของห้องน้ำวัดมาเป็นจุดเด่น และวัดธรรมนิยมนที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวัด

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติการตามแผน PAOR 4 ขั้นตอนหลักคือ

2.1) การวางแผน (Planning) โดยผู้วิจัยทำการศึกษาสภาพแวดล้อม หาโอกาส วิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาวัดสึกุเป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแผนงานโดยการสนทนากลุ่มกับพระภิกษุสงฆ์วัดสึกุ ตัวแทนชุมชน และคณะมคคเทศ์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว

2.2) การปฏิบัติการตามแผน (Action) โดยผู้วิจัยใช้กิจกรรมการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” เป็นการจัดกิจกรรมแบบผสมผสานร่วมกับการใช้ประชุมออนไลน์ด้วย Zoom meeting และการสื่อสารผ่านไลน์ กลุ่ม จัดกิจกรรมลงพื้นที่สานเสวนาออนไลน์ 2 ครั้ง โดยใช้เทคนิค AIC (Appreciative Interaction Commitment) การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญในการตัดสินใจเองว่าจะให้ความร่วมมือหรือไม่และอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึง

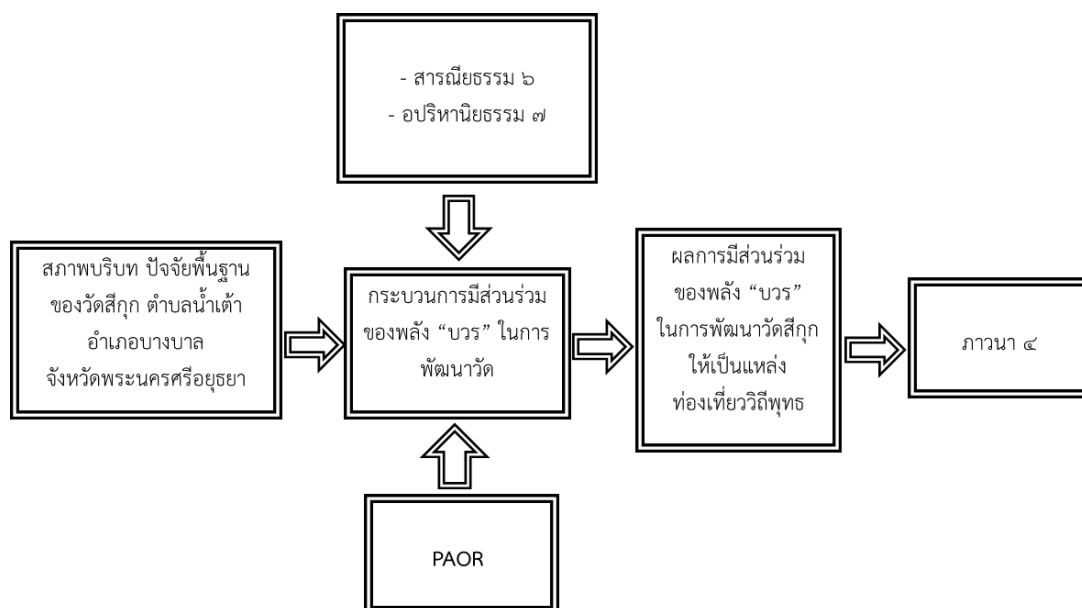
ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการในการสร้างพลังร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันรับผิดชอบ และร่วมกันแก้ปัญหา โดยเน้นไปที่บทบาทของวัด และ ชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงานต่างๆ และมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน และการประเมินผลในด้วยการสังเกตการณ์ การสะท้อนคิด (After Action Review) ที่ได้ในช่วงจัดกิจกรรม

2.3) การสังเกตการณ์ (Observation) โดยการติดตามสังเกตการณ์การมีส่วนร่วมคิด ร่วมพัฒนา วัดของกลุ่มพลัง “บวร” เพื่อมองหาปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคในการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติการตามแผนว่ามีสภาพหรือลักษณะเป็นอย่างไร โดยใช้การสังเกตการณ์ผ่านช่องทางการสื่อสารไลน์กลุ่ม การประชุมออนไลน์ บันทึกข้อสังเกตการณ์ที่ได้เพื่อสะท้อนข้อมูลกลับไปให้กับกลุ่มพลัง “บวร”

2.4) การสะท้อนผล (Reflection) เป็นการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา โดยผ่านการสนทนากลุ่มทางไลน์กับกลุ่มพลัง “บวร” และการจัดเวทีสานเสวนาออนไลน์ 1 ครั้ง เพื่อร่วมวิเคราะห์ผลจากการมีส่วนร่วมของ “บวร” ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ โดยใช้เทคนิค AIC เพื่อค้นหาปัจจัยความสำเร็จที่เกิดขึ้น และภาพอนาคตการพัฒนาวัดนำไปสู่การสร้างแนวทางการขับเคลื่อนวัดสู่ักให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการศึกษา ผู้วิจัยสรุปรายงานผลโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย และ 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล และนำเสนอสรุปข้อมูลแบบอุปนัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” ตามหลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาวัดสิริกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของพลัง “บวร” โดยมีนักวิจัยเป็นพี่เลี้ยง รวมทั้งมีนักวิจัยท้องถิ่นเป็นแกนนำ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมโดยการนำหลักอภิธานิยธรรม และ สารนิยธรรม มาบูรณาการผ่านกิจกรรมการมีส่วนร่วมต่างๆ ดังนี้

ประเด็นของผลงานวิจัยครั้งที่ 1 การสร้างความตระหนักรู้ เปิดใจรับฟัง ร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นการลงพื้นที่สำรวจวัดสี่กุกกับเจ้าอาวาสและตัวแทนชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้ ความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่ายซึ่งบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือผู้นำซึ่งหมายถึงเจ้าอาวาสเริ่มเปิดใจที่จะทำสิ่งที่แตกต่างไปจากเดิมคือการที่จะพัฒนาวัดสี่กุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยคำถามว่า “ทำอย่างไร จะมีคนมาดูใช้หรือไม่ หากใครมาช่วยหน่อยได้หรือไม่” ประกอบกับตัวแทนชาวบ้านก็เริ่มต้นตัวจากคำถามของเจ้าอาวาส จึงมีความเห็นตรงกันว่าวัดสี่กุกควรได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ก็ยังมองไม่เห็นถึงวิธีการและแนวทาง ผู้วิจัยจึงคิดว่าผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว น่าจะเป็นผู้ที่ให้คำตอบได้ดีที่สุดว่านักท่องเที่ยวจะมาเที่ยววัดสี่กุกหรือไม่ หรือจะมีวิธีการอย่างไรที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังวัดสี่กุก

ประเด็นของผลงานวิจัยครั้งที่ 2 ค้นหาโอกาสและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค หลังจากลงพื้นที่กับผู้นำของวัดสี่กุกและตัวแทนชุมชนแล้ว พบว่ายังไม่มี ความมั่นใจว่าวัดสี่กุกมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยวหรือไม่และควรจะต้องเตรียมตัวอย่างไร ผู้วิจัยจึงเป็นกัลยาณมิตรเชิญคณะมัคคุเทศก์มาลงพื้นที่สำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาสิ่งที่เราจะต้องพัฒนาปรับปรุงและจัดการเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยว ผลที่ได้จากการลงพื้นที่ครั้งนี้ทำให้เราได้ทราบว่าแม้วัดสี่กุกจะไม่ได้อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวหลักของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ได้อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม แต่ก็สามารถได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เพราะวัดมีต้นทุนทางประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์แต่ก็จะต้องมีการสร้างคอนเทนต์ที่น่าสนใจ ทำเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงจากสถานที่ท่องเที่ยวหลักในเกาะเมืองอยุธยา

ประเด็นของผลงานวิจัยครั้งที่ 3 จุดพลังสร้างการมีส่วนร่วมจากบุคลากรในวัด ซึ่งจากกิจกรรมทั้ง 2 ครั้งที่ผ่านมาผู้วิจัยพบอุปสรรคในการประสานงานพื้นที่เนื่องจากผู้วิจัยเป็นคนนอกอีกทั้งเจ้าอาวาสก็เป็นผู้นำอาวุโสจึงอาจช่วยดำเนินการประสานงานในพื้นที่ไม่สะดวกนัก ผู้วิจัยจึงมองหาคนในพื้นที่ที่มีอุดมการณ์เดียวกันซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ประจำและจะเป็นผู้ที่ดำเนินการพัฒนาได้อย่างยั่งยืนมาร่วมทำงานในฐานะนักวิจัยท้องถิ่นเพื่อช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ แต่เนื่องด้วยระยะนั้นเป็นช่วงการระบาดของโรคโควิดรุนแรงในพื้นที่ และพื้นที่วัดสี่กุกก็ถูกใช้เป็นศูนย์พักคอย ผู้วิจัยจึงใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการพูดคุย ติดต่อสื่อสารสร้างนักวิจัยชุมชน เพื่อมาร่วมคิด ร่วมทำ และขับเคลื่อนการดำเนินการ โดยเริ่มจากการตั้งไลน์กลุ่มในชื่อ พลัง “บวร” เพื่อวัดสี่กุก และได้นักวิจัยท้องถิ่น คือพระครูสมุห์บุญมา ปภสสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสี่กุก เป็นกำลังหลักสำคัญมาร่วมพัฒนาวัดสี่กุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ประเด็นของผลงานวิจัยครั้งที่ 4 เตรียมความพร้อมปฏิบัติตามแผน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติตามแผน สมาชิกจะหมั่นประชุมกันเป็นประจำซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการพูดคุยกันทางออนไลน์ เพราะเป็นช่องทางที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย การประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง ส่งเสริมพัฒนาและเพื่อเป็นการกระตุ้นเพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้จะใช้การสื่อสารผ่านไลน์แล้วยังมีการจัดประชุมกับนักวิจัยท้องถิ่น รวมถึงกลุ่มพลัง “บวร” เพื่อทบทวนทำความเข้าใจในการสื่อสารเพื่อลงพื้นที่ แนวทางการทำงาน การร่วมวางแผนงาน ตามที่วางกรอบดำเนินงานโดยผ่านโปรแกรมซูม ผลที่เกิดขึ้นคือ สมาชิกมีความพร้อมในการเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมคิด ร่วมทำ และเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่ปฏิบัติตามแผนที่ได้วางเอาไว้ เพื่อดำเนินการเข้าสู่ขั้นตอนการปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมโดยจัดเวทีเสวนาเปิดพื้นที่ 2 ครั้ง โดย

เวทีเสวนาครั้งที่ 1 เปิดพื้นที่ขยายเครือข่าย และเตรียมความพร้อมเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพื้นที่รับฟังความเห็นของกลุ่มพลัง “บวร” และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จำนวน 26 รูป/คน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการรับรู้และยินดีมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัด การช่วยค้นหาแนวทาง วิธีการ พร้อมกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันของทุกฝ่าย พร้อมทั้งสร้างพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถี

พุทธด้วยหลักสาราณียธรรม ผลที่ได้จากการเปิดเวทีรับฟังความเห็นทำให้กลุ่มพลัง “บวร” มีความมั่นใจมากยิ่งขึ้นว่าสามารถพัฒนาวัดสีลูกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้จากการรับฟังการดำเนินงานของวัดต้นแบบ และเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำก็เปิดพื้นที่และสร้างการมีส่วนร่วมมากขึ้น คณะสงฆ์วัดสีลูกเริ่มมีมุมมองไปในทิศทางเดียวกัน คนใกล้ชิดวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังได้แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันที่ชัดเจนขึ้น กล่าวคือได้กำหนดจุดขายของวัดร่วมกันและได้ประเด็นการปรับปรุงแก้ไขด้านกายภาพของวัดให้มีความสะอาด สะดวกสบายตา และสบายใจ รวมทั้งสิ่งที่ขาดไม่ได้ นั่นก็คือแนวทางการประชาสัมพันธ์ ที่ต้องตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีคือ วัดควรสร้างสตอรี่ และทำคอนเทนต์ที่น่าสนใจ

เวทีเสวนาครั้งที่ 2 สานต่อความร่วมมือ สร้างพลังการมีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมครั้งนี้เป็นผลจากการเสวนาในครั้งที่ 1 ที่เป็นการเปิดพื้นที่ให้ทุกภาคส่วนได้รับรู้และเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นโดยเฉพาะภาคเอกชนอย่างบริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด มหาชน ส่งผลให้เกิดกิจกรรมการนำเสนอผลที่ได้จากกิจกรรมครั้งที่ 1 เพื่อให้ผู้ประกอบการภาคเอกชนที่ยื่นมือเข้ามาให้การสนับสนุนการพัฒนาวัดได้ทราบ เพื่อที่จะได้เสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมพร้อมทั้งพิจารณาแนวทางการสนับสนุน จากกิจกรรมครั้งนี้ทำให้ทราบว่าทางบริษัท ไทยเบฟฯ เองเคยเข้ามาสำรวจวัดแล้วครั้งหนึ่งเพียงแต่ในช่วงนั้นทางวัดไม่มีผู้นำที่จะดำเนินการพัฒนา และไม่มีผู้ประสานงาน จนกระทั่งทางทีมงานเห็นความเคลื่อนไหวของวัดสีลูกอีกครั้งจากการจัดกิจกรรมในครั้งที่ 1 กระนั้นทางบริษัท ไทยเบฟฯ เองก็ยังไม่มั่นใจว่ากิจกรรมการพัฒนาวัดจะมีผู้สานต่อหรือไม่ นักวิจัยท้องถิ่นจึงนำเสนอความคืบหน้าจากการดำเนินการพัฒนา การปรับปรุงสภาพแวดล้อมวัด เพื่อให้บริษัท ไทยเบฟฯ ได้เห็นถึงความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเท ไม่ย่อท้อต่อปัญหา อุปสรรค ที่แม้ว่าวัดและชุมชนไม่รู้เลยว่าเมื่อวัดพร้อมแล้ว จะมีนักท่องเที่ยวมาหรือไม่ และการปรับปรุงพัฒนาวัดก็ขาดแคลนทุนทรัพย์ ทางวัดก็อาศัยแรงจากพระภิกษุ-สามเณรช่วยกันทำตามความถนัด ความสามารถ ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่บุคคลภายนอกได้รับรู้มากขึ้นถึงทิศทาง อนาคตของวัดสีลูก อย่างไรก็ตามคณะตัวแทนจากจากบริษัท ไทยเบฟฯ มองว่าการพัฒนาในเรื่องของสิ่งปลูกสร้าง รวมทั้งงบประมาณสนับสนุน อาจต้องใช้เวลา แต่สิ่งสามารถดำเนินการได้ก่อนไปพร้อมๆ กันคือการสร้างคอนเทนต์ที่น่าสนใจเพื่อทำการโปรโมทในสื่อออนไลน์ การทำแผนที่เส้นทางการเดินเที่ยวภายในวัดทั้งทางบกและทางน้ำ และการหาแนวร่วมเพิ่มเติม คือการดึงการมีส่วนร่วมจาก องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) เข้ามาช่วยวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวภายในวัดเนื่องจากในแต่ละปี หน่วยงาน อพท. จะมีงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

ผลการขับเคลื่อนของพลัง “บวร”

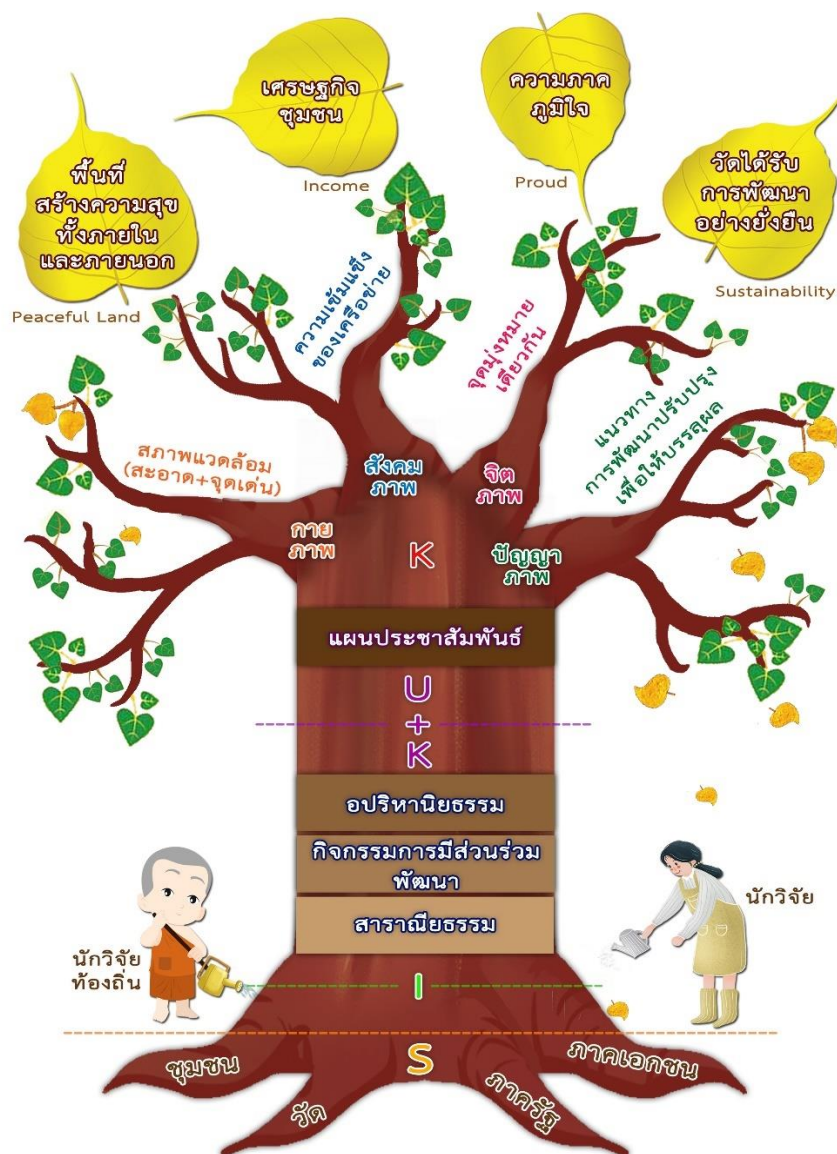
พบการเปลี่ยนแปลง 4 ด้านได้แก่ (1) ด้านกายภาพ ตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงคือ วัดสีลูกได้รับการพัฒนา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทั้งในเรื่องของความสะอาด ความสะดวก และการจัดสภาพแวดล้อมที่เน้นจุดขายซึ่งจากเดิมมีเพียงแต่เรื่องเล่าแต่ไม่มีอะไรให้เห็นเป็นรูปธรรม (2) ด้านสังคมภาพ ตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงคือ เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายมาร่วมพัฒนา เนื่องจากผู้นำซึ่งคือเจ้าอาวาสมีการเปิดพื้นที่ให้คนภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำมากยิ่งขึ้น (3) ด้านจิตภาพ ตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงคือ การมีจุดมุ่งหมายอย่างมีส่วนร่วมไปในทิศทางเดียวกัน มองเห็นประโยชน์ร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ทิ้งวิถีปฏิบัติเดิมคือยังคงไว้ซึ่งความเป็นสำนักปฏิบัติธรรม (4) ด้านปัญญาภาพ ตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงคือ การได้แนวทางพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้บรรลุผลซึ่งจากเดิมคนที่เข้าวัดจะเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาทำบุญ ปฏิบัติธรรม แต่เมื่อวัดได้รับการ

จุดประกายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็จะทำให้ได้กลุ่มคนที่เข้าวัดหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ผลสัมฤทธิ์ (Outcome) ที่ได้จากการที่วัดสีกุกได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสามารถกล่าวโดยรวมได้ 4 ประเด็น ซึ่งผู้วิจัย สรุปเป็นผลสัมฤทธิ์ที่เรียกว่า PIPS ซึ่งประกอบด้วย Peaceful Land เป็นพื้นที่แห่งความสุขทั้งภายนอกและภายใน **Income** ให้เกิดรายได้ เกิดเศรษฐกิจชุมชน **Pride** เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น **Sustainability** วัดได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

พบ SIKUK Model กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

แผนภาพที่ 1 : SIKUK Model

องค์ความรู้จากการวิจัย เรียกว่า SIKUK Model กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย

Social Network รากฐานสำคัญในการพัฒนาวัดคือเครือข่ายความร่วมมือ คือ พลัง “บวร” เพราะวัดไม่สามารถดำเนินการได้ตามลำพัง อีกทั้งยังมีหน่วยงานภาครัฐให้องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการพัฒนา ด้านการท่องเที่ยว ผนวกกับภาคเอกชนที่เป็นตัวช่วยสนับสนุนในด้านงบประมาณ

Interconnection กลไกที่ช่วยขับเคลื่อนและประสานงานระหว่างนักวิจัยกับชุมชน คือ การมีนักวิจัยท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นแกนนำในชุมชน ผนวกกับผู้วิจัยซึ่งเป็นกัลยาณมิตรคอยเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินกิจกรรม

Kalyāṇamitta มีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงช่วยขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจ ให้ความเคารพและจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้คำแนะนำอย่างสุภาพ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ไม่สร้างความแตกแยกสร้างความสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

Unity การทำงานด้วยพลังกลุ่มที่เข้มแข็งคือ สมาชิกกลุ่มพลัง “บวร” และผู้ที่เกี่ยวข้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาวัด ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ร่วมกันตั้งขึ้น เคารพให้เกียรติผู้ใหญ่ผู้นำที่มีประสบการณ์มากกว่า ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่หรือผู้นำต้องรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกท่านโดยไม่เลือกว่าเป็นพระสงฆ์หรือ ขรवास เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นบุรุษหรือสตรี

Kick Off หมายถึง การเริ่มต้นที่จะเปิดพื้นที่วัดสักกเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นช่องทางที่สะดวก รวดเร็ว ประหยัด และตอบโจทยในการเข้าถึงของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันตามข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและนำเสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของ “พลัง”บวร ตามหลักพุทธสันติวิธีในการพัฒนาวัดสักกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธ พบว่าการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องอาศัยรากฐานสำคัญในการพัฒนาวัดคือเครือข่ายความร่วมมือซึ่งก็คือพลัง “บวร” เพราะวัดไม่สามารถดำเนินการได้ตามลำพังตรงกับ Phramaha Suriya Aphiwatthano (Masunthia), (2015) ที่ได้ให้ความเห็นว่าสังคมไทยนั้นมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาช้านาน แยกกันไม่ออก และยังสอดคล้องกับ (Maesee Kritsana Raksachom, 2017) ที่กล่าวว่า หากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นอกจากนั้นยังต้องอาศัยนักวิจัยท้องถิ่นมาเป็นกลไกที่ช่วยขับเคลื่อนและประสานงานระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน สอดรับกับ (Pichphandaycha, 2018) ที่กล่าวว่า ควรให้เจ้าของพื้นที่หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ อีกทั้งต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรคอยช่วยเหลือขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ไม่สร้างความแตกแยกตั้งตนอยู่บนหลักสราณียธรรม สอดคล้องกับ (Raksaphol, 2016) ที่กล่าวว่าหลักสราณียธรรมเป็นเครื่องมือผูกความรักสามัคคีในชุมชนทำให้คนในชุมชนให้ความร่วมมือผู้ขับเคลื่อนกิจกรรม โดยการทำงานด้วยพลังกลุ่มที่เข้มแข็ง คือสมาชิกกลุ่มพลัง “บวร” และผู้ที่เกี่ยวข้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาวัดปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ร่วมกันตั้งขึ้น เคารพให้เกียรติผู้ใหญ่ผู้นำที่มีประสบการณ์มากกว่า ในขณะเดียวกันผู้ใหญ่หรือผู้นำก็รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกท่านโดยไม่เลือกว่าเป็นพระสงฆ์หรือ ขรवास เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นบุรุษหรือสตรี ตามหลักอภิปรานียธรรมสอดคล้องกับ (Wajangam, 2015) ที่กล่าวว่าควรนำหลักอภิปรานียธรรมไปใช้จัดการการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อความยั่งยืนโดยการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างพลังในการพัฒนาควรหมั่นประชุมกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น นำไปสู่การเริ่มต้นที่จะเปิดพื้นที่วัดสักกเป็นแหล่งท่องเที่ยววิถีพุทธโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ กล่าวคือ วัดจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวไปไม่ได้ถ้าขาดแผนการประชาสัมพันธ์ตรงกับ (Inpuwa et al., 2016) ที่

กล่าวว่าควรมีการวางแผนร่วมประชุมเพื่อวางแผนดำเนินงานวางแผนพัฒนาประชาสัมพันธ์และยังสอดคล้องกับ (Phrapalad Adisak Vajirapañño (Pimnon), 2019) ที่ให้ความเห็นว่าควรเน้นจัดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเน้นทางสื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ยูทูบ เป็นต้น

สรุป

ปัจจุบันการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการดึงดูดผู้คนให้หันกลับมาเข้าวัด และยังเป็นไปเพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม ก่อให้เกิดรายได้ทั้งกับวัดเองและชุมชนโดยรอบ แต่การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องศึกษาและวางแผนทางพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของวัดและชุมชนมิฉะนั้นอาจนำไปให้เกิดประเด็นความขัดแย้งและสร้างผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว ดังนั้นชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนภาคเอกชนควรเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการในลักษณะ 3 ประสานคือ “บวร” ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสะท้อนผล ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อพัฒนาและสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนและเครือข่ายโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจ การพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวนอกเหนือจากการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ “บวร” แล้ว ยังต้องมีสันติวิธีเป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องมือพัฒนาขัดเกลาจิตใจและสร้างเสริมรักสามัคคีในชุมชน ผู้วิจัยเลือกศึกษาพัฒนาวัดสีกุกเป็นแหล่งท่องเที่ยว และพบการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมคือวัดสีกุกได้รับการพัฒนา ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทั้งในเรื่องของความสะอาด ความสะดวก และการจัดสภาพแวดล้อม เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายมาร่วมพัฒนา เนื่องจากผู้นำซึ่งคือเจ้าอาวาสมีการเปิดพื้นที่ให้คนภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำมากยิ่งขึ้น โดยที่ทุกฝ่ายมีจุดมุ่งหมายอย่างมีส่วนร่วมไปในทิศทางเดียวกัน มองเห็นประโยชน์ร่วมกัน มีเป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยไม่ทิ้งวิถีปฏิบัติเดิมคือยังคงไว้ซึ่งความเป็นสำนักปฏิบัติธรรม อีกทั้งยังได้แนวทางพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้บรรลุผลซึ่งจากเดิมคนที่เข้าวัดจะเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาทำบุญ ปฏิบัติธรรม แต่เมื่อวัดได้รับการจุดประกายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ก็จะทำให้ได้กลุ่มคนที่เข้าวัดหลากหลายมากยิ่งขึ้นจนวัดกลายเป็นพื้นที่แห่งความสุขทั้งภายนอกและภายใน ก่อให้เกิดรายได้ เกิดเศรษฐกิจชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และวัดได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 วัดสีกุกสามารถใช้เป็นคู่มือในการดำเนินการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดในด้านอื่นๆ ต่อไป

1.2 กระทรวงวัฒนธรรมและกรมการพัฒนาชุมชนสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ศึกษาอื่น โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ

1.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน นำนโยบายมาขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติตามความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน

1.4 กรมการพัฒนาชุมชนควรต้องมีการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน สร้างความรู้ ความเข้าใจให้ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเองภายในชุมชนโดยไม่หวังพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐเพียงอย่างเดียว

1.5 พัฒนาศักยภาพของวัดสีกุกและชุมชนโดยให้หน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาเพื่อให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.6 คนในชุมชนสีกุกควรค้นหาอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร สินค้าชุมชนของท้องถิ่นเพื่อนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มร่วมกับการท่องเที่ยวภายในวัด

1.7 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้กับคนในชุมชนถึงประวัติความเป็นมาของ วัดสี่กุก หรือท้องถิ่นเพื่อสร้างความภูมิใจ และความเชื่อมั่นในศักยภาพของวัดและท้องถิ่น

1.8 ด้านผู้นำในที่นี้หมายถึงเจ้าอาวาสวัดสี่กุก ต้องมีแนวคิดในการพัฒนาวัดสี่กุกเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถหารูปแบบการพัฒนา เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนได้ด้วยตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 กระทรวงวัฒนธรรมควรร่วมมือกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกรมการพัฒนาชุมชน ทำการศึกษาวิจัยวัดที่มีต้นทุนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่เส้นทางรองเพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แต่ก่อนที่จะศึกษาวิจัยควรศึกษาข้อจำกัดและความพร้อมในการพัฒนาของพื้นที่

2.2 กระทรวงวัฒนธรรมควรร่วมมือกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกรมการพัฒนาชุมชน ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพอนาคต ทิศทางการพัฒนาวัดอย่างมีส่วนร่วมของพลัง “บวร”

References

- Autthawuttikul, S., Sungrugsa, N., & Lakananulak, S. (2017). The Model Development of Religious Tourism Management of Ratchaburi Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 2392-2409.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N, T. (1977). *Rural Development Participation: Concepts and Measures for Project Design, Implementation and Evaluation*. New York: The Rural Development Committee Center for international Studies. Cornell University.
- Inpuwa, R. et al. (2016). *The Roles of Public Participation in the Conservation of Cultural Tourism: A Case Study of Nakhon Phanom Province*. (Research Report). Bangkok: Ramkhamhaeng University.
- Kamdee, K. (2017). Temples and Religious Places in Dimension of Tourism. *Journal of Language, Religion and Culture, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University*, 6(2), 102-118.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The Action Research Planner*. (3rd ed.). Geelong, Australia: Deakin University Press.
- Maesee Kritsana Raksachom. et al. (2017). *The Development of Local Networking for Buddhist and Cultural Tourism in ASEAN Community Management System*. (Research Report). Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT) and The Thailand Research Fund (TRF).
- Moral and Ethical Development Office Working Group. (2014). *Operational Guidelines Project to Promote Tourism on the Pilgrimage Route in Religious Dimensions 2014, Issue 1*. Bangkok: Department of Religious Affairs. Ministry of Culture.
- Phrakhru Sutadhambhani, Phra Honda Vatasatto, Ketchaturat, J. (2020). Thai Tourism Strategy 2017–2021 and Buddhist Tourism. *Journal of Buddhist Education and Research: JBER*, 6(1), 448-464.

- Phramaha Suriya Aphiwatthano (Masunthia). (2015). *Value Enrichment Strategy for Buddhism-Based Tourism Marketing In Royal Monasteries around Rattanakosin Island*. (Doctoral Dissertation). Graduate School: Siam University. Bangkok.
- Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun). et al. (2013). *The Model and Process of Buddhism-Based Tourism Development in Thailand*. (Research Report). Bangkok: National Research Council of Thailand (NRCT) and The Thailand Research Fund (TRF).
- Phrapalad Adisak Vajirapañño (Pimnon) . (2019) . *Development on Model of Tourism Management in Sustainable and Peaceful Way: A Case Study of Wat Baan Khayung, Huaytamon Sub-District, Phusing District, Sisaket Province*. (Doctoral Dissertation) . Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Pichphandaycha, P. (2018). *Religious Tourism Management of Hong Kong Island Affecting Thai Tourists*. (Master's Thesis). Management of Cultural Heritage and Creative Industries College of Innovation: Thammasat University. Bangkok.
- Raksaphol, S. (2016). *Wat Prayurawongsawas-Warawihan's Role in Promoting Multicultural of Tourism Community Based on Buddhist Peaceful Means*. (Master's Thesis). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Royal Thai Government. (2019). *สรุปข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี 1 ตุลาคม 2562*. Retrieved October 1, 2019, from <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/23529>
- Wajangam, S. (2015) . *Buddhist Peaceful Means: Apraihaniyadhamma for Enhancing Sustainable Community Tourism: A Case Study of Ko Kret Community, Nonthaburi Province*. (Master' s Thesis) . Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.